

Список использованных источников

1. Денисевич А.В. Борьба с теневой экономикой – основные направления совершенствования законодательства. *Консультант Плюс: Беларусь*. Минск, 2018.
2. Кодекс Республики Беларусь об административных правонарушениях от 21 апреля 2003 г. №194-З с изм. и доп. Закона Респ. Беларусь от 4 января 2007 г. №201-З. *Национальный правовой Интернет-портал Республики Беларусь*. 2018. URL: <http://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk0300194> (дата доступа: 03.10.2018).
3. Косик В.В. Лжепредпринимательство контрагента как новое основание проверки. *Консультант Плюс: Беларусь*. Минск, 2018.
4. Общая информация о деятельности Координационного совета руководителей органов налоговых (финансовых) расследований государств – участников Содружества Независимых Государств. 2018. URL: <http://cis.minsk.by/page.php?id=18824> (дата доступа: 03.10.2018).
5. Результаты контрольной работы (отчетность) управления Департамента финансовых расследований Комитета государственного контроля Республики Беларусь по Минской области и городу Минску по итогам 2015-2017 гг.
6. Уголовный кодекс Республики Беларусь от 9 июля 1999 г. №275-З: с изм. и доп. Закона Респ. Беларусь от 29 января 2015 г. №245-З. *Национальный правовой Интернет-портал Республики Беларусь*. 2018. URL: <http://www.pravo.by/document/?guid=3871&p0=Hk9900275> (дата доступа: 03.10.2018).
7. Хилюта В.В. Лжепредпринимательство. *Консультант Плюс: Беларусь*. Минск, 2018.

*Білоус О.В., магістрант 2-го року підготовки,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»,
Вінницький інститут Університету «Україна»*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ У КРАЇНАХ ІЗ РОЗВИНЕНОЮ РИНКОВОЮ ЕКОНОМІКОЮ

EXTERNAL EXPERIENCE OF INDEPENDENT CALCULATION ORGANIZATION IN COUNTRIES WITH DEVELOPED MARKET ECONOMY

Анотація. У статті розглянуто основні міжнародні міжбанківські системи передачі інформації та здійснення платежів. Подано технологічну сутність окремих способів взаєморозрахунків. Виділено окремі платіжні системи засновані та технологіях застосування платіжних карток. Проведено порівняльний аналіз та перспективи використання міжбанківських систем на банківському ринку України.

Ключові слова: банк, банківська система, безготівкові розрахунки, платіжна система, платіжна картка.

Abstract. The article deals with the main international interbank payment and transfer systems. The technological essence of separate methods of mutual settlements is presented. Separate payment systems based and technologies of payment cards are allocated. A comparative analysis and prospects of using interbank systems in the Ukrainian banking market have been conducted.

Keywords: bank, banking system, cashless settlements, payment system, payment card.

Постановка проблеми. Необхідність швидких, якісних та безперервних розрахунків, як між окремими підприємствами країни, так і між різними державами є головною метою вивчення системи організації безготівкових розрахунків. Зрозуміло, що ці розрахунки не можуть проводитися готівкою, не тільки тому, що це не практично, але й тому, що безготівкові розрахунки – це ефективно, надійно, зручно. Розумна організація безготівкового обігу – це запорука надійної і безперебійної роботи будь-якого підприємства чи фірми. Тепер стає дуже важливим правильне обрання системи безготівкових розрахунків, це доводить необхідність проведення аналізу даного напрямку діяльності банків з врахуванням міжнародного досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для більш повного розкриття даної теми в роботі були використані роботи таких авторів: О.В. Васюренка, Р. Коцовської, А. Гальчинського, А.М. Мороза, В. Ричаківської, В.А. Ющенко та інші.

Виклад основного матеріалу дослідження. В даний час на роль лідера у сфері безготівкових розрахунків претендує міжнародна міжбанківська система передачі інформації та здійснення платежів SWIFT. Вона має ряд безумовних переваг. Це перш за все чітка стандартизація, найвища ступінь надійності і швидкості передачі інформації.

Серед високотехнологічних світових електронних систем міжбанківських розрахунків можна також виділити FedWire – мережа Федеральної резервної системи США, Нью-Йоркську міжнародну платіжну систему розрахункових палат CHIPS, Лондонську автоматичну систему розрахункових палат CHAPS, японську систему міжбанківських безготівкових переказів Zengin [4].

FedWire – найбільш розгалужена комунікаційна банківська мережа, в ній беруть участь близько 5,5 тис. кредитно-фінансових організацій. Кошти на резервному рахунку банку-учасника обертаються протягом дня до 12 разів. На банківському рівні платіж відбувається практично в режимі реального часу.

Створення Нью-Йоркської міжнародної платіжної системи розрахункових палат CHIPS було викликано необхідністю враховувати швидкозростаючий обсяг розрахунків по міжнародним угодам [4]. Оскільки вчинення всіх розрахунків у повному обсязі в єдиному центрі важко, система CHIPS розроблялася як система децентралізована. З усіх банків-учасників були обрані 12 найбільших для здійснення розрахунків між усіма іншими. Система CHIPS істотно відрізняється від інших, оскільки міжбанківські зобов'язання і вимоги не регулюються нею негайно після виставлення відповідних документів у вигляді електронних повідомлень, а

накопичуються протягом робочого дня, після закінчення якого підводить баланс. Остаточні платежі здійснюються розрахунковими банками шляхом переказу коштів на резервних рахунках у Федеральному резервному банку Нью-Йорка по мережі Fed Wire.

Система CHIPS зручна тим, що всі здійснені протягом дня перекази коштів на суму близько \$ 400 млрд. зводяться до кількох остаточним платежах на суму порядку \$ 4 млрд. [1].

Електронні системи міжбанківських розрахунків Fed Wire і CHIPS обслуговують понад 90% всіх міжбанківських внутрішніх розрахунків у США.

Англійська електронна система автоматизованих клірингових розрахунків CHAPS, що представляє собою системи перекладу кредиту протягом одного дня, пов'язує 12 банків, включаючи Bank of England. Банки, які отримують доручення на переказ коштів через дану систему, повинні надати кошти стороні, що кредитується, протягом дня. Це забезпечує ефективність користування CHAPS для ділових і фінансових кіл.

Організація міжбанківського клірингу в кожній країні залежить від історичних особливостей розвитку її банківської системи, моделі її побудови, ступеня концентрації та централізації банківської справи, а також від політики центрального банку у сфері грошово-кредитного регулювання економіки.

В останні десятиліття обсяг фінансових потоків між кредитними організаціями істотно зріс. У зарубіжній практиці вже існує досвід їх обробки шляхом впровадження електронних розрахункових систем, основною проблемою яких є великий обсяг денних овердрафтів. Наприклад, загальна величина денних овердрафтів у системі Fed Wire і CHIPS досягає \$ 80 млрд., тобто 20% від денного обороту. Крім того, що накопичуються протягом операційного дня зобов'язання можуть істотно перевищувати власний капітал банку, що може викликати істотне підвищення рівня кредитного ризику клірингових систем.

Практично всі великі світові системи міжбанківських електронних розрахунків (CHIPS, Fed Wire, CHAPS) в якості основного механізму проведення розрахунків використовують неттінг – традиційний для банківських систем світу спосіб проведення великих міжбанківських платежів.

Технологічна сутність даного способу взаєморозрахунків полягає в тому, що протягом операційного дня банки накопичують платіжні зобов'язання, які надсилаються «одним пакетом» в розрахунково-кліринговий центр або клірингову палату. Тут здійснюється взаємозалік багатосторонніх зобов'язань та виявляють «чисті боржники» і «чисті кредитори» [3]. Підсумкові розрахунки між ними здійснюються шляхом переказу коштів між резервними чи розрахунковими рахунками, відкритими в центральному банку.

До недавнього часу неттінг володів рядом переваг над системою валових розрахунків з точки зору транзакційних витрат, але бурхливий розвиток нових інформаційних технологій звело нанівець зазначені переваги. Сучасний рівень комп'ютерних і комунікаційних систем і висока швидкість розвитку комерційного

сегменту глобальної комп'ютерної мережі Інтернет зробили можливим впровадження систем валових розрахунків, що працюють в режимі реального часу. Їх поява значно знизила системний ризик банківського сектора, тому ці системи в багатьох країнах поступово витісняють неттінг. Сьогодні традиційні національні та міжнародні неттінг-системи (насамперед у США – CHIPS, Великобританії – CHAPS) стали здійснювати так званий неттінг з коротким циклом, тобто через невеликі проміжки часу. Крім того, в Європейському Союзі функціонують дві регіональні суперсистеми держав – членів ЄС – TARGET і Euro I, об'єднуючі системи валових розрахунків, що функціонують в режимі реального часу [4].

Платіжна система TARGET, реалізована центральними банками країн Європейського Союзу, є сукупністю систем ВРРВ центральних банків країн-учасниць, пов'язаних системою взаємопідключення.

Її створення не означало, що всі розрахунково-платіжні операції між країнами Європейського Союзу автоматично переключалися тільки на неї, а доступ до національних платіжних систем, до Європейської клірингової системи при Європейській банківській асоціації виявився закритий. Навпаки, за загальним визнанням експертів, система TARGET повинна постійно доводити свою життєздатність: з одного боку, в конкуренції, а з іншого – у тісній співпраці з альтернативними платіжними системами.

Досвід більшості країн Західної Європи, США та Японії показує [4], що там паралельно функціонують системи валових розрахунків і нетто-розрахунків, які доповнюють один одного і забезпечують надійне функціонування платіжної системи даних країн шляхом обмеження кредитного та системного ризиків та скорочення потреби в ліквідних коштах

Міцне місце в платіжних системах багатьох країн зайняли технології, засновані на застосуванні платіжних карт. Швидкість і доступність цього виду розрахунків стимулювали зростання споживчих витрат, що, у свою чергу, утримало економіку США від глибокої рецесії в 2001 році і сприяло її відновленню в наступні роки [6].

В даний час в світі діють кілька великих асоціацій банківських платіжних карт. Вони розробляють загальні правила, обов'язкові для всіх учасників системи, проводять аналіз операцій, акумулюють ресурси для реалізації новітніх технологій і створення гігантських комунікацій для швидкого і надійного обміну фінансовою інформацією.

Світовий ринок платіжних карт сьогодні розподілений між основними емітентами наступним чином: Visa International – більше 50%, Master Card International – 30%, American Express – 18%, Diners Club, JCB та інших – менше 2%.

Незважаючи на значні технологічні переваги смарт-карт, за кордоном велика частка падає сьогодні на емісію платіжних карт із магнітною смугою. Основним чинником, що стримує швидкий перехід до нових технологій у зарубіжних країнах, є наявність розгалуженої фінансової інфраструктури для використання магнітних карт, створеної світовими лідерами карткового бізнесу (особливо це характерно для США). Внаслідок цього вартість заміни існуючої системи велика – понад \$ 1 млрд.

Для прискорення процесу переходу до більш ефективної та безпечної чіпової технології Visa, Europay і Master Card розроблений єдиний глобальний індустріальний стандарт EMV (Europay, Master Card, Visa) для платіжних чіпових карт з кредитно-дебетовими додатками.

У Європі в обігу знаходяться більше 300 млн. карток. У середньому на одного повнолітнього жителя Європи припадає 1 карта. Однак у частині поширеності карт по країнах Європи спостерігається значна диференціація. Найбільше їх у Великобританії – майже 2 карти на кожного повнолітнього. У Туреччині, Ірландії та Греції потенціал зростання числа карт ще великий: тут на одного повнолітнього жителя припадає менше 0,5 карти [7]. Однак в останні роки цей показник по Європі помітно вирівнюється.

Більш значними для країн Європи є відмінності в інтенсивності використання карт. Найвища ця інтенсивність у Данії та Фінляндії, де на одну карту в середньому припадає не менше однієї транзакції в тиждень. На третьому місці за цим показником Франція (за загальною кількістю транзакцій вона займає перше місце в Європі). В Італії ж на одну карту відбувається в середньому всього близько двох транзакцій на рік.

Відмінності між країнами залишаються значними, і лише деякі організації мають сильні позиції більш ніж на одному ринку. Однак у всіх європейських країнах число карт швидко зростає, а платіжні системи ускладнюють інфраструктуру обробки транзакцій і відповідні технології.

Економіка розвинених країн в даний час перейшла до інноваційного типу розвитку, що відбилося і на технологіях проведення безготівкових розрахунків. Суть інноваційних змін у цій сфері можна звести до наступного [2]:

- «багатоканальна діяльність» при поєднанні нових і традиційних технологій та інструментів;
- самообслуговування;
- дистанційне обслуговування;
- використання Інтернету (віртуальні банківські та фінансові технології управління банківським рахунком);
- створення телефонних центрів;
- надання нових банківських продуктів (послуг) на базі нових технологій.

У багатьох розвинених країнах все більше операцій проводиться клієнтами без відвідування банку. У Франції, наприклад, прямий зв'язок з банком мають близько 300 тис. клієнтів. У США всі великі банки пропонують своїм клієнтам обслуговування на дому.

Модернізація телекомунікаційних систем, що використовуються для здійснення дистанційного обслуговування банківських клієнтів, зумовила появу нової концепції організації банківської діяльності Dialog banking, згідно з якою моно- і багатофункціональні інформаційні автомати звільняють співробітників від рутинної роботи, а самі співробітники орієнтуються на контактну-інтелектуальне

обслуговування клієнтів.

Історично першою з'явилася система дистанційного банківського обслуговування з використанням телефонного зв'язку. Можливість проводити операції через телефонну систему одним з перших запропонував своїм клієнтам North Carolina National Bank, для чого було створено великий call-центр. У 1990 році щоденне число звернень до системи склало близько 200 тис. На даний момент у США більше 80% компаній використовують у своїй роботі call-центри. Однак, як вважають деякі західні експерти, ринок call-центрів у США, Канаді, деяких країнах Західної Європи та Азійсько-Тихоокеанського регіону досяг стадії насичення.

Банк створює власний call-центр, якщо має намір вирішувати з його допомогою постійні завдання. Але якщо планується невелика завантаження центру, вирішуються разові або періодичні задачі і, головне, немає коштів, часу та спеціалістів для створення власного call-центру, то ці завдання делегуються аутсорсинговому call-центру.

Наступний етап розвитку банківських технологій у сфері безготівкових розрахунків – так званий електронний банкінг – був пройдений дуже швидко. На його місце прийшов інтернет-банкінг. Його впровадження в банківську практику зумовило використання нових засобів зв'язку. У першу чергу це Інтернет і мобільні телефонні мережі, які істотно розширили можливості клієнтів, адже для реалізації їх взаємодії з банком необхідно звичайні html і war-браузери, які встановлені практично в кожному сучасному ноутбукі або мобільному телефоні.

Найбільш активно банківські інтернет-послуги розвинені в північних країнах – Фінляндії, Норвегії, Швеції, де їх надають приблизно 90% банків і ними охоплено 20% клієнтів. Згідно з даними Шведської асоціації банків, в цій країні послугами інтернет-банкінгу користуються понад 3 млн. чоловік (майже 30% населення), що робить Швецію одним зі світових лідерів у розвитку інтернет-систем. Досить висока для Європи ступінь інтернетизації населення (60% домашніх господарств користуються мережею) призвела до того, що шведські банки одними з перших стали пропонувати свої послуги через Інтернет. Безумовним лідером інтернет-банкінгу в Швеції визнаний SkandiaBanken, кількість інтернет-клієнтів якого становить 50% від їх загальної кількості [5].

Інтеграція кредитних установ у нову інформаційну економіку знаходить вираз у появі нових бізнес-моделей і стратегій розвитку, що використовуються банками для досягнення своїх економічних цілей.

Однією з останніх новацій у сфері дистанційного банківського обслуговування є мобільна система платежів, що перетворює бездротові телефони в гаманці мобільної комерції. Вона розроблена європейським об'єднанням Mobey Forum (групою фінансових установ та виробників стільникових телефонів). Для банків при розробці платіжних систем, розрахованих на мобільних клієнтів, кращим є підхід, заснований на створенні гаманця у вигляді сервера. Це дає можливість проводити платежі на відстані. Подібна система підходить для масового ринку, вона дозволяє споживачеві мати можливість вибору, тому що він не залежить від конкретного оператора або

банку.

Висновки. Аналіз зарубіжних банківських технологій проведення безготівкових розрахунків показав, що велика відкритість для світового ринку західних платіжних систем зробила істотний вплив на розвиток платіжних систем в Україні. Більшість технологічних новацій останніх 10 років вітчизняні банки запозичили за кордоном (платіжна карта, електронна міжбанківська пошта, валові розрахунки в реальному часі, банк-клієнт, інтернет-банк і Телебанк).

Таким чином, розглядаючи міжнародний досвід безготівкових розрахунків у банку, можна говорити про те, що українські банки активно використовують позитивний досвід своїх зарубіжних колег, адаптуючи його до власної практики, що сприяє інтеграції вітчизняної банківської системи у світову економіку.

Список використаних джерел

1. Бургіна Є. Сучасні технології у міжбанківських платіжних системах Туреччини та Південно-Африканської Республіки. *Вісник НБУ*. 2012. №11. С. 57-62.
2. Васюренко О.В. Банківський менеджмент. Київ, 2011. 320 с.
3. Коцовська Р.Є., Ричаківська В.І. Операції комерційних банків. Львів, 2011. 516 с.
4. Кравець В.М. Перспективи здійснення безготівкових розрахунків в Україні. *Збірник наукових праць*. Луцьк, 2016. Том 3. С. 152-160.
5. Маркова О.В. Коммерческие банки и их операции. М., 2015. 288 с.
6. Мірошніченко Т. СЕП НБУ: міжбанківські розрахунки у 2016 році. *Вісник НБУ*. 2017. №3. С. 55-56.
7. Панова Г.С. Кредитная политика коммерческого банка. М., 2017. 464 с.
8. Швед В.В., Закладній О.А. Фінансовий аутсорсинг підприємницької діяльності. *Матеріали всеукраїнської інтернет-конференції «Економічні перспективи підприємництва в Україні»*. м. Ірпінь, 2016. С. 493-496